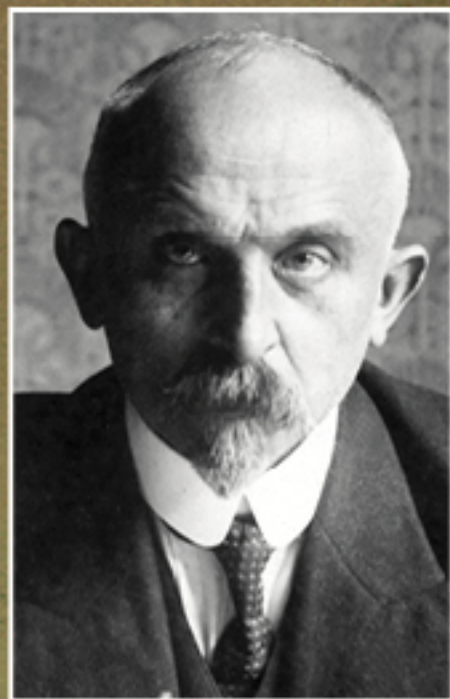
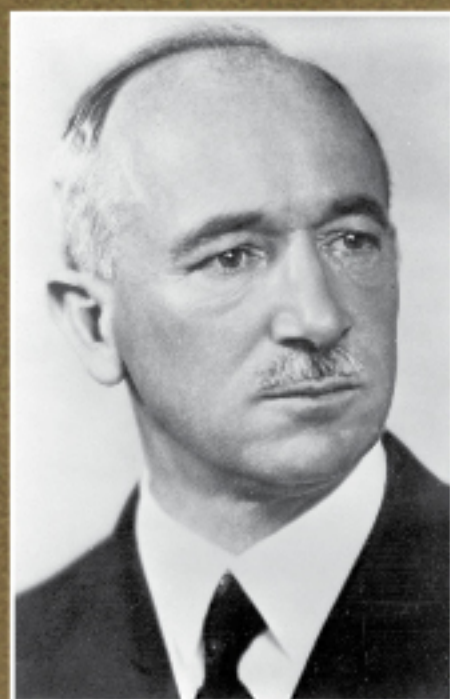
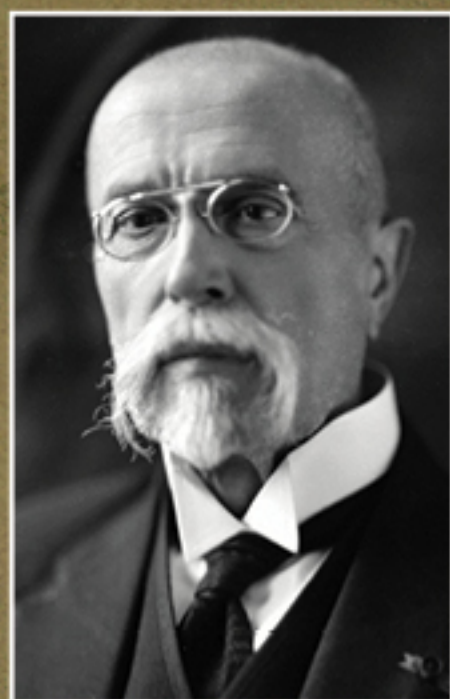

Vladimír Liška

Vznik Československa 1918

Fakta, mýty, legendy
a konspirace

Vznik Československa 1918

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.xyz.cz
www.albatrosmedia.cz

x·y·z

NAKLADATELSTVÍ

Vladimír Liška

Vznik Československa 1918 – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2018

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA a.s.

V l a d i m í r L i š k a

Vznik Československa 1918

Fakta, mýty, legendy
a konspirace

© Vladimír Liška, 2018
© NAKLADATELSTVÍ XYZ, 2018

ISBN tištěné verze 978-80-7597-146-3
ISBN e-knihy 978-80-7597-208-8 (1. zveřejnění, 2018)

MOTTO

„Pořádek uvnitř a monarchistický princip budou v nejvážnějším ohrožení, pokud nebudeme připraveni okamžitě ukončit boj.“

rakouský císař Karel I., 26. října 1918

Obsah

Prolog: Za císaře pána aneb Češi a Velká válka	9
1. Legenda zvaná Maffie	23
2. Velká trojka – Masaryk, Beneš, Štefánik	37
3. Hrdinové a konspirátoři	47
4. Ochromení státní moci	61
5. Osmadvacátý říjen – revoluce, nebo převrat?	73
6. Legenda „mužů října“	99
7. Mýtus národního vítězství?	113
8. Světla a stíny legionářské anabáze	121
9. Nová republika – a co dál?	141
10. Kauza Štefánik	155
11. Konec starých časů?	165
Epilog	175
Přílohy	183
Přehled použitých pramenů a literatury	203

Prolog

Za císaře pána aneb Češi a Velká válka

Ke vzniku Československa by patrně v roce 1918 nedošlo, kdyby o čtyři roky dříve nevypukla první světová válka. To je základní historický fakt i objektivní klíčový faktor, jenž časem vedl k nastolení české a slovenské národní samostatnosti.

Stalo se tak ve chvíli, kdy se Rakousko-Uhersko ocitlo v roli poražené mocnosti, žádající své protivníky o mír. Ale i vítězové této války již byli dlouhými boji vyčerpaní, a proto rok 1918 konečně skýtal naději, že po zhroucení poslední velké německé ofenzivy na západní frontě dospějí konečně válčící státy k míru a dosud největší a nejkrvavější válečný konflikt v dějinách lidstva bude završen kapitulací Rakouska-Uherska a jeho spojence Německa.

Dlouhé, čtyři roky trvající boje na válečných frontách rozvrátily Evropu a daly vzniknout důležitým politickým a geopolitickým změnám. Zánik rakousko-uherské monarchie měl za následek

Když byl rakouský císař František Josef I. ještě v plné síle, jistě netušil, že to bude právě on, kdo v roce 1914 rozpoutá první světovou válku, která se jeho monarchii stane osudnou.

vznik nových nástupnických států, mezi které patřilo i Československo.

Cesta k němu však nebyla jednoduchá, neboť na počátku první světové války se většina českých politiků k rozpadu Rakouska-Uherska ještě nehlásila. Maximálně uvažovala o získání vnitřní autonomie pro české země ve federalizovaném rámci monarchie. Ale myšlenky reformu i nového státoprávního uspořádání své říše se tehdejší habsburský císař František Josef I. (1830–1916) vytrvale bránil.

Rovněž carské Rusko se během války zhroutilo a dvě rychle po sobě jdoucí revoluce tam nakonec v listopadu roku 1917 (podle tehdejšího ruského kalendáře v říjnu – pozn. aut.) nastolily bolševickou vládu, která se svými válečnými protivníky v březnu roku 1918 uzavřela separátní mír. Tíha dalších bojů se poté přenesla na italskou a západní frontu.

Poslední zásadní změnou první světové války byl pád německého císařství, kdy se tato poražená evropská mocnost změnila ve zbídačenou zemi, kterou zmítalo revoluční vření zprava i zleva. I když zde nakonec vznikl demokratický republikánský režim (tzv. Výmarská republika), Německo bylo postiženo obrovskými válečnými re-

paracemi a dalšími restrikcemi ze strany vítězných mocností (Francie, Anglie, USA a Itálie). Z někdejší průmyslově nejsilnější evropské země se tak po první světové válce stal dočasně jen druhořadý evropský stát.

Ale o tom, že by k nějaké světové válce mohlo dojít, natož co by mohla přinést a k jakým změnám díky ní Evropa dospěje, nemohl mít počátkem roku 1914 ještě nikdo žádnou představu. Jenomže 28. června téhož roku byl v bosenském Sarajevu spáchán atentát na rakouského následníka trůnu, arcivévodu Františka Ferdinanda d'Este (1863–1914), při kterém zahynula i jeho manželka Žofie Chotková. Tato tragická událost se stala prologem k válce, do které se během krátké doby zapojila většina evropských mocností.

Nemá smysl zdůrazňovat jak, snad stačí připomenout, že vše začalo tím, když Rakousko-Uhersko 23. července roku 1914 vypovědělo válku Srbsku, jehož vládu obvinilo ze zosnování sarajevského atentátu. Za Srbsko se poté postavilo Rusko, za Rakousko-Uhersko zase Německo a bylo hotovo. Nakonec se do války zapojila většina evropských mocností, majících na Balkáně své mocenské i hospodářské zájmy. Časem tento konflikt přerostl ve válku

*Hlavní pachatel
sarajevského atentátu
Gavrilo Princip byl
nakonec odsouzen do
žaláře v terezínské
pevnosti, kde během první
světové války v krutých
podmínkách zemřel.*

celosvětového charakteru, která bývá někdy označována jako Velká válka.

V roce 1914 proti sobě stály dva hlavní evropské velmocenské bloky. Prvním byl Trojspolek (někdy se též hovoří o tzv. Centrálních mocnostech), což bylo uskupení tvořené Německem, Rakouskem-Uherskem a Itálií. Poslední jmenovaná země Trojspolek později opustila s vyhlášením neutrality a poté se postavila proti svým původním spojencům. K Trojspolku se nakonec přidalo i Bulharsko a Turecko. Druhým blokem byla tzv. Trojdohoda (nebo též Dohoda), tvořená Velkou Británií, Francií a Ruskem. Později se k nim připojila již zmiňovaná Itálie, ale také USA a další země.

Historickým faktem však zůstává, že tento mohutný a dosud největší válečný konflikt v dějinách vyvolaly státy, které stály na tradičních kořenech minulosti a které byly reprezentované konzervativními monarchistickými režimy tří vládnoucích aristokratických dynastií – Romanovců v Rusku, Habsburků v Rakousku-Uhersku a Hohenzollernů v Německu.

V Rakousku-Uhersku bylo do roku 1917 odvedeno téměř 8,5 milionu mužů, z nichž necelých 13 % tvořili Češi. Zatímco v důstojnickém sboru dominovali němečtí Rakušané a Maďari, podíl českých vojáků v jednotlivých plucích činil minimálně 50 %, u některých dokonce až 90 %. A i když Češi tvořili přes 14 % obyvatelstva habsburské říše, v rakousko-uherské armádě měli jen necelých 5 % aktivních důstojníků. Němci, kterých byla asi čtvrtina obyvatel, obsadili oproti tomu kolem 78 % velitelských míst.

Ve válce padlo na rakouské straně 1 200 000 vojáků, z čehož asi 150 000 tvořili vojáci českého původu.

Na jejím počátku zavládlo i v Rakousku-Uhersku všeobecné válečné nadšení. Dokonce i v českých zemích probíhala mobilizace takřka bez problémů a byly zde vydávány monarchistické manifesty. Zatímco Češi šli do války víceméně lhostejně, německy mluvící odvedenci projevovali značné nadšení. Rakouský spisovatel Stefan Zweig na tuto dobu později vzpomínal takto:

„Tehdy ještě důvěřoval lid beze všeho svým autoritám. Nikdo v Rakousku by ani nepomyslel na to, že by všemi vážený otec země, císař František Josef při svém věku 84 let povolal lid do boje, kdyby k tomu nebyl donucen nejkrajnějšími okolnostmi. ‚O Vánocích jsme opět doma,‘ volali v srpnu 1914 rekruti se smíchem na své matky. Spěšný výlet do romantiky, divoké a mužné dobrodružství – tak vypadala válka 1914 v představách prostého muže. A mladí lidé měli dokonce strach, že zmeškají ono zázračné vzrušení svého života, a proto se nedočkavě hrnuli ke svým praporům, proto jásali a zpívali ve vlacích, jež je vezly na jatka.“

Původně se totiž očekávalo, že Srbsko bude během roku 1914 rychle poraženo a čeští vojáci, transportovaní do prvních bojů, byli přesvědčeni, že „do švestek budou doma“. V tomto odhadu se však krutě zmýlili. Politická situace v Evropě se v srpnu rychle zkomplikovala vstupem Ruska, Německa a dalších zemí do války. Způsob boje se proměnil, válka probíhala na několika od sebe vzdálených frontách a postupem času se měnila na válku zákopovou, která s sebou přinesla obrovské množství obětí.

I když oficiální proklamace na počátku války navenek dokladovaly ochotu většiny českých politických kruhů zachovat loajalitu vládnoucímu monarchistickému režimu Habsburků, realita

První světová válka se rychle změnila ve válku zákopovou, která zejména na západní frontě stála miliony lidských životů.

uvnitř české společnosti byla rozporuplná. Bojovat za císaře pána a jeho rodinu v c. k. armádě proti slovanskému Rusku a Srbsku bylo mnohými považováno za něco, co odporuje ideologii panslavismu, která byla už od dob národního obrození v české společnosti hluboce zakořeněná.

Podle této ideologie, vzniklé již na počátku 19. století, byli všichni Slované vnímáni jako jedno velké bratrské společenství, bojující proti sílícímu německému nacionalismu, který spoluurčoval i germanizační a šovinistické tendence uvnitř Rakouska a jeho německy mluvícího obyvatelstva, jež mělo rozhodující podíl na určování rakouské politiky. Projevy českého vlastenectví byly navíc v průběhu 19. století vždy úzce svázány s povědo-

mím, že Češi jsou etnicky i kulturně západní Slované, a tudíž patří do společenství slovanských národů.

Z toho je zřejmé, že s rakušanstvím se značná část českého obyvatelstva nikdy neztotožnila, i když vídeňská vláda dlouhodobě usilovala o unifikaci jednotného, německy mluvícího rakouského národa. Znalost německého jazyka tak patřila k základním podmínkám dosažení společenského i kariérního vzestupu uvnitř monarchie a výuka němčiny patřila i v českých školách k důležitému atributu této proklamativní rakouské národní jednoty.

Vládnoucí rakouská elita však na Čechy pohlížela vždy s despektem a nedůvěrou a snažila se poměrně dlouhou dobu jakékoliv odstředivé tendence i opoziční české národní hnutí eliminovat, ačkoli v kulturní oblasti jim už v druhé polovině 19. století opatrně přiznávala a povolovala vlastní autonomii. Na jedné podmínce však Vídeň vždy trvala – totiž na tom, že toto české národní a kulturní sebeurčení nebude mít charakter politické protirakouské opozice.

Jak se však posléze ukázalo, bylo to iluzorní, neboť už od revolučních let 1848–1849 se i uvnitř české společnosti začal projevoval nárůst vlastních nacionalistických tendencí, například v souvztáznosti se sociálními a ekonomickými otázkami, případně jako protiváha rostoucímu německému nacionalismu.

Loajalita českých vojáků na válečných frontách – zvláště pak srbské a ruské – byla proto od počátku problematická. Navíc se německy mluvící důstojnický sbor choval k Čechům většinou nadřazeně, což u některých vojenských jednotek s převahou českých vojáků vyvolávalo napětí. Někteří rakouští důstojníci trestali české vojáky za sebemenší přestupky, neboť mezi nimi

panoval všeobecně sdílený názor, že Češi jsou nespolehliví kve-
rulanti, zvláště když několikrát došlo na východní i jižní frontě
k jejich přeběhnutí k nepříteli.

Na druhé straně se však mnoho českých vojáků osvědčilo.
Několikrát prokázali hrdinství a disponovali vynikajícími bojo-
vými schopnostmi. Vždyť i po válce řada bývalých rakouských
frontových důstojníků vyzdvihovala jejich odvahu a bojovou
soudržnost. Mýtus o nespolehlivosti českých vojáků a důstoj-
níků rakousko-uherské armády v bojích se v poválečném Česko-
slovensku rozšířil až později, i když realitě neodpovídal. Na
frontě totiž panoval jediný zákon – zabij, nebo budeš zabit.

Situaci v českých zemích však komplikovalo především vrchní
vojenské velitelství, které nastolilo režim, jenž vedl k nátlaku
i k pronásledování českého obyvatelstva, zejména pak členů ve-
dení České strany národně sociální v čele s poslancem Václavem
Klofáčem (1868–1942), který byl pro své protirakouské postoje
už na počátku války zatčen a uvězněn. O rok později byli zatčeni
i jiní čeští politici. Například vůdce Národní strany svobodo-
myslné Karel Kramář (1860–1937) a další český politik Alois
Rašín (1867–1923) byli jako vůdčí činitelé české opozice obviněni
z velezrady a hrozily jim tresty smrti.

Po rozpuštění rakouského říšského sněmu (říšské rady) v ro-
ce 1914 se v českých i dalších zemích monarchie začala prosa-
zovat vojenská diktatura, bylo zastaveno vydávání mnoha čes-
kých novin i časopisů a každý projev antimilitarismu, pacifismu,
anarchismu a neloajality k rakouské válečné politice byl mezi
civilním obyvatelstvem tvrdě trestán, například docházelo k po-
pravám oběšením nebo zastřelením v případech velezrady, špio-
náže, dezerce, vzpoury a dalších zločinů. Za velezrádné rejdy

byly označovány nejen kritické výroky na adresu rakouské státní moci, ale například i veřejné vystavování českých betlémů o vánočních svátcích, nošení národních trikolor nebo cenzurou zakazované písně či satirické popěvky. Také obavy z policejních špiclů byly opodstatněné, jejich počty se s počátkem války v českých zemích znásobily.

Bylo zřejmé, že rakouský generální štáb v čele se zarytým militaristou Conradem von Hötzendorfem a habsburským arcivévodou Fridrichem, vrchním velitelem armády v českých zemích, vede boj s českým obyvatelstvem.

To vše mělo za následek sílící nechuť k válce i rostoucí nespokojenost s nastolenou militarizovanou rakouskou státní správou, jejíž takřka absolutní moc trvala až do smrti císaře Františka Josefa I. (21. 11. 1916). Zároveň se stále zřetelněji ukazovalo, že vláda monarchie byla zatažena do vleku velkoněmeckého šovinismu a že se vzdala svého předválečného poslání být ochranným štítem všech národů, které ji obývaly, neboť ideologie velkoněmecké nebyla v souladu s vnitřními zájmy rakouského mocnářství. Ale Německo, hlavní spojenec Rakouska-Uherska, během války rozhodovalo o většině vojenských operací na frontách a německý císař Vilém II. (1859–1941) stál jako vrchní velitel nejen nad německým, ale i nad rakouským generálním štábem.

Za této pro Čechy tak nepříznivé vnitropolitické situace válka znamenala konec nadějím na jakékoli smírné řešení „české otázky“ formou státoprávního vyrovnání s Rakouskem a v Rakousku. Trvalo však ještě několik let, než česká politická reprezentace k tomuto poznání dospěla.

Její vystřízlivění doprovázely narůstající ekonomické a sociální problémy, jež na české země dolehly s postupujícím zbídačováním

rakouského zázemí. Zavedení válečného přidělového systému, drahota, nedostatek uhlí, chleba, mouky, masa, tabáku, kávy a dalších potravin vedly k radikalizaci české společnosti a její politické kruhy i vlastenecky založená opozice se stále více začínaly přiklánět k myšlence ustavení samostatného českého, respektive československého státu.

První hladové bouře se v českých zemích uskutečnily už v roce 1915, v roce 1917 bylo při další z nich v Prostějově postříleno 23 lidí, ale v roce 1918 už probíhaly takřka denně, neboť ceny některých potravin se oproti roku 1914 zvýšily až na třicetinásobek (především chleba a cukru). Chudší část populace sice za některé potraviny používala levnější náhražky (například za kávu cikorku či meltu, místo cukru sirob z cukrové řepy, místo másla rostlinný tuk atd.), avšak rostoucí bídu to zadržet nedokázalo.

Postupně narůstalo i politické napětí, neboť velkoněmečtí nacionalisté z řad rakouských Němců v možném pádu rakousko-uherské monarchie spatřovali šanci připojení Rakouska k Německu – samozřejmě za předpokladu, že válka pro Německo skončí vítězně a rakouská monarchie z ní vyjde oslabená, rozložená a hospodářsky i morálně zdevastovaná.

To ovšem bylo v přímém rozporu s českými zájmy, neboť obavy z germanizace českého prostoru panovaly uvnitř české společnosti už před válkou, i když se rakouský císař František Josef I. germanofilskému a velkoněmeckému glajchšaltování rakouské politiky snažil bránit.

Příliš platné mu to však nebylo, neboť rakouská zahraniční politika se už koncem 19. století dostala do závislosti na zahraniční politice německého císařství, nemluvě o vojenské spolu-

práci obou těchto mocností, v níž měl už před válkou německý generální štáb v čele s císařem Vilémem II. stále dominantnější postavení.

Tyto aspekty silícího rakousko-německého spojení českým politikům nemohly uniknout a mnozí z nich to vnímali jako varovný signál ohrožující české národní zájmy. Jejich předválečné snahy zachovat rakouskou monarchii – ovšem na reformovaném federativním základě – však válkou vzaly postupně za své, neboť se objevila jiná idea – ustavit vlastní stát za předpokladu, že Rakousko-Uhersko s Německem válku prohraje.

Je tedy jasné, že způsob uvažování německých šovinistů a rakouských nacionalistů byl oproti českým vlasteneckým kruhům diametrálně odlišný – zatímco ti první kalkulovali s vítězstvím Trojspolku, ti druzí stále více sázeli na vítězství Ruska a států Dohody. Tento názorový nesoulad nakonec uvnitř Rakouska vedl v roce 1918 k politické krizi, kterou – jak se následně ukázalo – už nebyl vládnoucí rakouský monarchistický režim schopen zvládnout. A byla to právě domácí česká politická reprezentace, která mu nakonec zasadila nejtěžší ránu, a dovršila tak rozvrat habsburského soustátí v okamžiku, kdy už pro něj byla válka prohraná.

Převrat, jenž nastal 28. října roku 1918, v českých zemích nikdo předem neplánoval, i když se vědělo, že přijde. Vítězné státy Dohody (Anglie, Francie a USA) se totiž nakonec shodly v postoji, že nemá smysl poraženou habsburskou mnohonárodnostní monarchii udržovat při životě, pokud si to národy v ní žijící nepřejí a pokud touží po vlastní samostatnosti.

Pro vznik Československa měl tento postoj naprosto klíčový význam. Hlavní podíl na tomto vstřícném postoji válečných

vítězů vůči českým požadavkům na národní samostatnost a vytvoření vlastního státu měl zahraniční protirakouský odboj vedený především třemi muži, kteří za války žili v emigraci na Západě – T. G. Masarykem (1850–1937), Edvardem Benešem (1884–1948) a Milanem R. Štefánikem (1880–1919). Jejich prvořadou devizou bylo nejen to, že byli v západních intelektuálních kruzích známí, ale i to, že díky svým dřívějším zahraničním společenským kontaktům našli cestu až k nejvyšším politickým i vojenským kruhům v Anglii, Francii a poté i v USA. Navíc se opírali o výraznou propagandistickou i finanční podporu české a slovenské emigrace, která myšlenku nového demokratického státu Čechů a Slováků přijala s nadšením.

O zásluhách T. G. Masaryka, E. Beneše a M. R. Štefánika na vzniku Československa proto nemůže být pochyb – byly totiž rozhodující.

Ale paradoxně ani jeden z nich u zrodu samostatného Československa přímo nestál. Tento revoluční proces se totiž 28. října roku 1918 i v následujících dnech odehrál doma a hlavní podíl na něm nakonec měla domácí politická reprezentace.

Politické klima uvnitř české společnosti bylo v té době už zcela jiné než v roce 1914. Deziluze z prohrané války, z obrovských počtů padlých a zmrzačených vojáků, z rostoucí bídy i perzekuce ze strany rakouských úřadů a vojenských institucí během uplynulých čtyř válečných let vytvořily v českých zemích společenské i politické podmínky k definitivnímu rozchodu s monarchií i ústřední vídeňskou vládou, která chod státní správy udržovala už jen setrvačností.

Také rakouskému císaři Karlu I. (1887–1922), který v roce 1916 na trůnu vystřídal zesnulého Františka Josefa I., začínalo být

v roce 1918 jasné, že rozpadu své říše již nebude schopen zabránit, neboť monarchie se začala ocitat v politickém, hospodářském i sociálním chaosu, který umocňoval blížící se válečnou porážku. Habsburské mocnářství se stalo kolosem na hliněných nohou, jedna krize stíhala druhou. Tento stav už byl dlouhodobě neudržitelný. Nic na tom nemohlo změnit ani reformní panovníkovo úsilí, které národům monarchie slibovalo autonomii a nové federativní uspořádání. Pro Čechy to už bylo málo a tato císařova iniciativa přišla navíc příliš pozdě.

Klademe-li si základní otázku, zda byl státní převrat 28. října roku 1918 nevyhnutelným vyústěním čtyřleté válečné apokalypsy, kterou Rakousko-Uhersko se svým německým spojencem vyvolalo, pak se musíme vrátit do roku 1914, kdy to vlastně všechno začalo. Ale ona navenek zdánlivě jednoduchá základní otázka nemá a ani nemůže mít stejně jednoduchou odpověď; existují dokonce i názory, že všechno bylo s rakouskými úřady, vídeňskou vládou i císařem předem dohodnuto, a proto měl 28. říjen 1918 ráz pokojné „revoluce“.

Sto let, které od památného data uplynuly, tvoří dostatečně dlouhý časový dějinný úsek ke zhodnocení všeho základního, co se tenkrát v českých zemích (především v Praze) odehrávalo. Konečné vítězství české politické reprezentace totiž nebylo jisté. Zčásti již ochromená rakouská vojenská moc měla stále možnost brutálně zakročit. Proces zrodu Československa tak mohly doprovázet krvavé události, ale k tomu se vídeňská vláda společně s císařem Karlem I. již nepřiklonila. Proto byla moc předána pokojně.

Jedno zůstává ale neoddiskutovatelné. Nejen Češi už měli v roce 1918 válečného běsnění plné zuby; také další národy, nad

kterými v Rakousku-Uhersku stála vládnoucí monarchistická elita, byly rozhodnuté s její mocí skoncovat. Tak už to bývá, že války mění směr dějin, který pak diktují vítězové, ale podobný význam mají například i revoluce, jež se někdy stávají produktem válečných událostí, jak se to stalo v roce 1917 v carském Rusku. Platí to i pro vznik samostatného Československa, kde se nakonec vstřícný postoj válečných vítězů i revolučních snah a protirakouských nálad uvnitř české společnosti spojil do jednotného proudu k prosazení vůle po národním sebeurčení a státní samostatnosti, s čímž se drtivá většina českého obyvatelstva ztotožňovala.

Vyústění této vůle na sebe s koncem první světové války nenechalo dlouho čekat, ale trvalo několik let, než k tomu došlo. Narůstající množství krizových jevů, policejní perzekuce i válečné neúspěchy Rakouska-Uherska tak otevřely českému i slovenskému národu prostor k nové společné budoucnosti bez rakouské a maďarské nadvlády. Po dlouhých letech strádání ve frontových zákopech a v zázemí slavila triumf svoboda. Tu však bylo nejprve nutné vybojovat...

1.

Legenda zvaná Maffie

Mohlo to být docela požehnané léto a pro rakousko-uherskou monarchii celkem pohodový rok. Ještě počátkem června roku 1914 nic nenasvědčovalo tomu, že se evropské mocnosti zanedlouho ocitnou uprostřed válečné apokalypsy, jež do té doby neměla obdoby. Tak to lidé tenkrát cítili, nikomu se nechtělo ani pomyslet, že by mohlo tak brzy dojít k tragédii, na jejímž konci bude nejméně 10 milionů padlých vojáků.

Jen v generálním štábu rakouské armády se už doladřovaly útočné plány proti Srbsku, neboť mezi většinou rakouské generality panoval názor, že tuto malou zemi je třeba vojensky vyřídit dříve, než se stane státem, který se na Balkáně postaví do čela protirakouského odboje. Srbové totiž s velkou nelibostí nesli skutečnost, že Rakousko-Uhersko anektovalo sousední Bosnu, a jejich protirakouská propaganda v posledních letech zesílila. Ve vzduchu tu bylo cítit rostoucí napětí a Srbsko se ani příliš

netajilo svými ambicemi stát se hrází další rakouské rozpínavosti v této části Evropy a sjednotit kolem sebe všechny balkánské slovanské národy. Opíralo se o spojení s Ruskem, které – podobně jako Rakousko-Uhersko a Německo – mělo v jihovýchodní Evropě své vlastní hospodářské i mocenské zájmy a další mocenská expanze habsburské monarchie pro něj byla zcela nepřijatelná.

Na tom, že dosud nedošlo k agresi Rakouska-Uherska proti Srbsku, měl zásluhu především následník rakouského trůnu arcivévoda Ferdinand d'Este, který nechtěl, aby napětí mezi monarchií a Srbskem sílilo. Paradoxně se však právě on po rakouských vojenských manévrech v Bosně stal 28. června roku 1914 v Sarajevu obětí atentátu, který provedla skupina bosenských nacionalistů a zároveň rakousko-uherských občanů, napojených bez vědomí srbské vlády na tajnou srbskou protirakouskou organizaci Černá ruka, která prosazovala jako účinnou formu boje i teroristické útoky.

Není vyloučeno, že rakouská vojenská zpravodajská služba měla o přípravách sarajevského atentátu určité informace, ale ponechala věcem záměrně volný průběh, neboť generalita monarchie prahla po válce se Srbskem.

Záminka k jejímu rozpoutání byla rázem na světě a rakouský generální štáb se jí chopil s patřičnou vehemencí. Generálové přesvědčili i císaře Františka Josefa I., že tvrdá vojenská odpověď vůči Srbsku je žádoucí a že se bude jednat o bleskové tažení, které nemůže skončit jinak než vítězstvím rakouských vojsk. S takovým plánem souhlasilo i Německo, jehož panovník Vilém II. (1859–1941) nabídl už 5. července 1914 rakouskému císaři veškerou vojenskou pomoc.

Výsledkem byla o několik týdnů později mobilizace carského Ruska, které nehodlalo nečinně přihlížet ohrožení svého srbského spojence ani německé rozpínivosti v Evropě.

Dne 1. srpna roku 1914 se Rusko ocitlo společně Německem a Rakouskem-Uherskem ve válečném stavu. K Rusku se o dva dny později přidali další jeho spojenci na Západě – Francie s Anglií – a původně plánovaná válka mezi Rakouskem-Uherskem a Srbskem se rázem změnila ve válku evropskou a poté světovou.

Srbské vládě bylo Vídní 23. července 1914 nejprve předáno ultimátum, jehož splněním se podmiňovalo zachování míru. Ale toto ultimátum obsahovalo takové požadavky, jež Srbsko zbavovalo vlastního sebeurčení a vůči habsburské monarchii ho dostávalo do pozice bezbranného vazala. Z nich lze pro názornost uvést alespoň některé:

„Srbsko okamžitě rozpustí Národní obranu a stejným způsobem bude postupovat proti jiným spolkům a sdružením, které provádějí propagandu vůči Rakousku-Uhersku, a učiní nutná opatření, aby rozpuštěné spolky nemohly pokračovat ve své činnosti... odstraní z armády a z administrativy všechny důstojníky a úředníky, kteří se provinili protirakouskou propagandou... svolí k tomu, aby orgány rakouské vlády spolupůsobily v Srbsku při potlačování podvratného hnutí, namířeného proti územní integritě monarchie... zavede soudní vyšetřování proti těm účastníkům spiknutí z 28. června, kteří se zdržují na území Srbska, a svolí, aby se orgány delegované rakouskou vládou zúčastnily příslušného vyšetřování...”

Srbská vláda, která byla navíc neprávem obviněna ze zosnování sarajevského atentátu, nemohla takové ultimativní

požadavky přijmout a po vypršení pětidenní lhůty k jejich splnění Rakousko-Uhersko dne 28. července roku 1914 vyhlásilo Srbsku válku.

Historikové se dnes shodují v názoru, že uvedené ultimátum bylo zcela záměrně koncipováno tak, aby nemohlo být srbskou vládou akceptováno, neboť zbavovalo Srbsko jeho samostatnosti. Tomu odpovídá i stanovená pětidenní lhůta, což byla příliš krátká doba ke splnění jednotlivých bodů rakouské vyděračské nóty. Ze strany habsburské monarchie to byla jen falešná hra na možnost zachování míru, průhledná diplomatická rošáda, která měla Srbsko označit za hlavního viníka válečného konfliktu.

Vyhlášení války císařským manifestem otřáslo celým Rakouskem-Uherskem, zvláště pak slovanskými národy, které byly jeho součástí. Česká společnost a její politická reprezentace, tvořená poslanci říšského sněmu (obdobou rakouského parlamentu), se najednou ocitly v ideovém rozpolcení.

Pro českou politickou scénu válka znamenala katastrofu. V předválečném Rakousku se česká politika utvářela v jeho rámci a snažila se v říšské radě prostřednictvím svých poslanců hájit vlastní pozice a národní zájmy.

Ale v momentě, kdy kvůli rozpoutání války nad českými zeměmi vytanula hrozba vojensko-byrokratické diktatury a říšská rada byla rozpuštěna, nastala zcela nová situace provázená ze strany rakouských civilních i vojenských úřadů zesílenými protičeskými perzekucemi.

Zatýkání lidí za protistátní výroky, zákazy vydávání knih připomínajících někdejší českou státnost a historii českého národa, nošení či propagace slovanské trikolóry, vlastnictví ruských knih a jejich šíření – to jsou jen dílčí příklady těchto represí. Součástí

těchto perzekucí bylo i výrazné omezení shromažďovacího práva, spolčovacího práva, cest do ciziny, a dokonce bylo zrušeno i listovní tajemství.

Zároveň přestala existovat svoboda tisku i projevu a utužila se státní cenzura dohlížející na to, aby zveřejňované články v novinách byly výhradně prorakousky orientované. V roce 1915 byla zrušena i činnost českého Sokola a došlo k zákazu mnoha dalších českých spolků.

Na druhé straně sílil velkoněmecký šovinismus, spočívající v představě o přebudování střední Evropy v těsný vojenský, politický a hospodářský svazek Německa a Rakouska-Uherska, kde měli mít Němci hegemonní postavení, zatímco český národ by se ocitl v roli trpěné menšiny předurčené ke germanizaci. Pro českou politiku to byla situace krajně nepříznivá a likvidující všechny výdobytky, kterých před válkou na centrální vídeňské vládě dosáhla.

Bylo jasné, že se česká politická reprezentace bude muset s nově nastolenými poměry vyrovnat, ale v zásadě existovaly pouze dvě možnosti: Buď zůstat vůči rakouskému mocnářství i nadále loajální a zároveň se pokoušet hájit české politické pozice s cílem zamezovat dalšímu šíření německého nacionalismu a šovinismu, což bylo však za stávající situace spíše iluzorní, nebo postavít před český národ nový politický program, jehož cílem by bylo rozbití Rakouska-Uherska, a řešení české otázky by se tak provedlo mimo rámec zaniklé monarchie zajištěním samostatné existence českého národa v jeho vlastním státě. Což neznamenalo nic jiného než protirakouský odboj.

Tyto dvě základní politické koncepce se prolínaly českou politickou scénou až do roku 1917 v rozporuplném ideovém i propa-

gandistickém působení s vědomím, že vítězství jedné nebo druhé z nich bude tak či onak záviset na konečném výsledku války.

Je pochopitelné, že rakouskému monarchistickému režimu vyhovovala první koncepce kalkulující s loajalitou českých politiků vůči vídeňské vládě a císaři. Druhá varianta počítající s protirakouským odbojem byla zákonitě považována za velezrádnou. Ti, kdo tuto koncepci zastávali a byly jim prokázány protirakouské postoje, se vystavovali riziku perzekucí či věznění s hrozbou, že je rakouská válečná justice může odsoudit i k trestu smrti. Velezrada, vzpoura nebo špionáž ve prospěch nepřítele byly totiž během války považovány za nejtěžší zločiny a v takových případech rakouské soudy neváhaly vynášet nejvyšší tresty.

Pokud tedy měl domácí protirakouský odboj šanci uspět, byla nutná dobře zorganizovaná konspirace a ilegální činnost. Přitom neexistovala žádná záruka toho, že nedojde k odhalení těchto protirakouských aktivit nebo k zatýkání osob, jež by je provozovaly. Ti, kdo se k něčemu takovému odhodlali, riskovali své životy. Nešlo jen o politiku, ale především o jejich hluboké mravní přesvědčení, že protirakouská odbojová činnost je v zájmu českého národa a jeho budoucnosti. Za situace, kdy rakouské armádní i civilní orgány zesilovaly protičeské represe a snažily se mocensky hájit pomyslnou jednotu monarchie proti všem „rozkladným živlům“, bylo zapojení do domácího protirakouského odboje zároveň aktem velké osobní odvahy.

Tak se zrodilo politické společenství, jež se rozhodlo podnikat kroky směřující k rozpadu Rakouska-Uherska. Jednalo se o skupinu českých vlastenců nejen z řad umělců, intelektuálů a politiků, ale i docela prostých lidí, jež do dějin vešla pod názvem Maffie a jejímž centrem se stala Praha.

Vznik této odbojové skupiny nebyl náhodný a byl součástí mnohem rozsáhlejšího plánu na rozložení habsburské monarchie zevnitř. Plánu, který však zprvu příliš reálně nevypadal, ale část českých politiků a intelektuálů se přece jen rozhodla zánik Rakouska-Uherska urychlit. V jejich čele stál Tomáš G. Masaryk a Edvard Beneš, kteří zároveň vznik Maffie připravili. Později Masaryk přiznal, jaké měl vážné obavy z toho, že válka bude trvat jen krátce, zatímco on a jeho přátelé potřebovali čas k tomu, aby se nejen zorganizovali, ale měli i možnost koncipovat a prosadit strategii domácího protirakouského hnutí.

Ale čeští politici, o nichž vládnoucí režim věděl, že nepatří k loajálním prorakouským aktivistům, se záhy ocitli pod policejním dohledem, což znásobovalo nebezpečí, že členská základna Maffie bude odhalena. V polovině prosince roku 1914 se proto T. G. Masaryk rozhodl k emigraci do neutrálního Švýcarska. Došlo k tomu právě ve chvíli, kdy policejním a vojenským orgánům začínalo být jasné, že právě on patří k vůdčím postavám protirakouského disentu.

Po Masarykově odchodu z monarchie se novou hlavou Maffie stal Edvard Beneš, jenž dostal za úkol udržovat s Masarykem i nadále kontakty a dodávat mu důležité informace zpravodajského charakteru, které měly být poskytnuté západním dohodovým mocnostem. Výrazně mu pomáhal i Masarykův nástupce v čele realistické strany Přemysl Šámal (1867–1941). To už byla chůze na velmi tenkém ledě, neboť za disidentskou a špiónážní činnost byl ve válčícím Rakousku-Uhersku udělován trest smrti.

Rakouská kontrarozvědka společně s policií nebyli žádní hlupáci a záhy zjistili, že se Masaryk chystá v zahraničí rozvinout aktivní protirakouskou kampaň a že doma k tomu má další